

Корівчак Л.Д., кандидат філологічних наук

Херсонський державний університет, викладач

Міфологема дороги в ліриці М.Чернявського

У статті досліджено особливості міфологеми дороги у ліриці М.Чернявського, розкрито інваріантність і поліфункціональність цього першообразу у творчості митця, простежено типологічну спорідненість лірики М.Чернявського з творами поетів-романтиків і модерністів.

Ключові слова: міфологема, дорога, ліричний герой, духовність.

Естетичні засади раннього українського модернізму найяскравіше розкриває міфологічна критика. Міф, міфологема є одними з найпоширеніших понять, якими послуговуються сучасні науковці. У своєму дослідженні ми спиралися на визначення Дж.Холліса, за яким міфологема – це «окремий фундаментальний елемент чи мотив будь-якого міфу» [3, с.16].

Міфологема дороги належить до низки першообразів, що активно використовували моєти-модерністи для розкриття сецесій індивіда кінця ХІХ – початку ХХ ст. Міф мандрів найдавніший серед міфів, його елементи можна простежити у Біблії: одвічні блукання єврейського народу у пошуках землі обітованої. Мандрівцями на Україні були кобзарі, яких глибоко шанував народ. Міфологема дороги, мандрів актуальною є і для лірики М.Чернявського.

Завдання нашого дослідження полягає у спробі виявити функціональність міфологеми дороги у ліриці М.Чернявського, простежити ступінь інтегрованості його образів в українському духовно-культурному просторі кінця ХІХ- початку ХХ ст.

Важливу роль у життєвій еволюції ліричного героя М.Чернявського відіграє міфологема дороги. «Апофеозом цієї славної традиції (мандрів) стала, – зазначає Я.Поліщук, – діяльність Григорія Сковороди – найвидатнішого українського філософа, котрий обрав мандрівне життя властивою формою втілення власних філософських поглядів»[2, с. 205]. Образ дороги (шляху, путі) зустрічаємо у поезії Лесі Українки («Мій шлях», «У путь», «О як то тяжко тим шляхом ходити...»), цикл «Подорож до моря»), Грицька Чупринки («Шлях квітчастий»), М.Філянського (цикл «В пилу сандалів»), М.Вороного (цикл «Мандрівні елегії»).

Початком дороги виступає місце, з яким ліричний герой прощається, яке він добровільно або примусово залишає. Як правило, вихідний пункт мандрів пов'язаний з біографічними факторами. Початком дороги ліричного героя М.Чернявського є Донецький край. У поезії «Останнє прощай», що завершує цикл «Донецькі сонети», зображено прощання ліричного героя з рідними місцями, які уособлює Донець, з порою безтурботного дитинства. «Персть рідної землі», яку ліричний герой бере з собою, виступає частиною його малої батьківщини, своєрідним оберегом у «кипучому шумі житейської молви».

Динаміка руху ліричного «я» здійснюється по горизонталі й по вертикалі. Вертикальне спрямування дороги – це мотив польоту ліричного героя вгору, який є символом духовного вдосконалення ліричного «я».

У вірші «Натхнення» М.Чернявський осмислює творчий процес шляхом створення образної картини-видіння польоту на крилах, що характерне для поетів-романтиків.

Шумлять, гудуть знайомі крила

В прозорій вишині, -

Летить ясна натхнення сила,

Пливуть дзвінки пісні [4, с. 236].

За допомогою слухових та зорових образів («шумлять, гудуть», «летить», «пливуть») автор відтворив суб'єктивне осмислення творчого процесу. Такі риси ліричного героя, як «чуткий слух», «крилатий дух», вивищують його над буденністю, виступають стимулом пориву до прекрасного, незвіданого. Як зазначила Л.Голомб, «... здобуття внутрішньої свободи водночас із народженням слова в свідомості М.Чернявського відбувається в просторовому континуумі між земним і небесним, у подоланні хтонічного й утвердженні солярного» [1, с. 146].

У вірші «Шлях» міфологема дороги має горизонтальний напрямок і символізує невизначеність у житті ліричного героя. Пошук свого призначення, пошук долі єднає ліричного суб'єкта вірша з героями поетів-романтиків, такими як самотній козак, нещасний сирота. Вигуки «ой», «гей», звертання до долі посилюють цю аналогію. Самотність у житейському плині, пасивність, сподівання на допомогу інших – характерні риси ліричного героя М.Чернявського, як і українських поетів-романтиків 30-40-х років: В.Забіли, М.Петренка. Образ руху по горизонталі у ліриці поета здебільшого постає в контексті хаотичних пошуків долі. Для підсилення трагізму цього процесу М.Чернявський зображує невизначений напрямок дороги («Шлях», «За роком рік, мов слимаки»), шлях, насичений темними кольорами, туманом («Сніг тане. В тумані дорога»), перешкоди (символічний образ круків – «В далечінь»; образ непрохідної стіни – «Глухою темною стіною»).

Модифікацію міфологеми дороги простежуємо у поезії «Кривавий слід»:

І бачив слід я в тій пустині.

Він тягсь кривавим ланцюгом [4, с. 125].

Символізуючи внутрішній світ ліричного героя («І був то слід душі моєї...»), образ дороги, що увиразнюється епітетом «кривавий», розкриває страждання, великий біль, який довелося пережити ліричному героєві. У поезії «Кривавий слід» домінують два контрастні кольори: білий і червоний. Білий колір (образи метелиці, вихорів, хуртовини, холодного снігу) породжує асоціації з життям у тогочасному суспільстві. Червоний колір – «кривавий ланцюг», «кривавий слід» - образ внутрішньої боротьби ліричного героя.

У поезії «Де ви, вільні, незаказані...» образ дороги набуває ознак символу щасливого майбутнього, відтворюючи прагнення ліричного героя знайти шлях до вільного життя.

У вірші «Не полем чистим, що весною...» символом складної творчої долі митця постає образ стежки.

Стежка – це вузький, іноді важко доступний, короткий шлях до певного об'єкта. М.Чернявський для посилення цього образу подає епітет «тісна», який символізує творчий шлях ліричного героя. Таким чином, митець вказав на складність як самого творчого процесу, так і нових шляхів у поезії. Довготривалі пошуки самовираження, внутрішня боротьба породжують у ліричного героя М.Чернявського лише «журливі звуки». «Плач, стогін» стають домінантними мотивами його пісні. Поет гадає, що посилення суб'єктивного начала у творчості не принесе йому визнання. Метафори «спів глухо заніміє», «дух забуття розвіє» увиразнюють думку ліричного героя про нерозуміння суспільством його мистецтва. Основне призначення творчості М.Чернявський вбачає у збереженні духовності, яка дає наснагу митцю і відзивається добром у серцях людей.

Іншим варіантом образу дороги у поезії М.Чернявського стає образ «малий прослідочок убогий». У вірші «Вогні» цей образ

розкриває складну долю поета, хоча, порівняно з попередньою поезією, настрої цього вірша світліший:

Обрав співця зрадливу долю...
І як не важко в ній мені,
Не кинусь в другу я неволю,
Поки горять святі вогні! [4, с. 160]

«Святі вогні» – символ митців-кумирів, на яких орієнтувався поет, завдяки яким і було обрано цю нелегку життєву дорогу. Цей образ М.Чернявського нагадує вогонь у вірші Лесі Українки «Досвітні огні». Обидва поети, використавши семантичне наповнення лексеми «вогонь», розкрили символічний образ першопрохідців у суспільному й культурному житті, які своєю силою волі, відвагою надихають інших людей до активного буття.

У своїх віршах М.Чернявський розкрив не лише зовнішні фактори, які обумовлювали життєву позицію поета, впливали на неї. Його ліричний герой керується у своєму виборі в першу чергу внутрішніми відчуттями. У ліриці М.Чернявського міфологема дороги інваріантна, служить для підсилення психологічного напруження у відтворенні духовного світу ліричного героя, розкриває процес самопізнання внутрішнього «я».

Психологізація навколишнього середовища у поета суголосна з національною міфологією, що було характерно для модернізму.

In the article the features of mifologemi of road are investigational in the lyric poetry of M.Chernyavskogo, an invariance is exposed and polifunkcional'nist' this pershoobrazu for a tvorchisti artist, the tipologichnu cognation of lyric poetry of M.Chernyavskogo is traced with works of poets-romanticisms and modernists.

Keywords: mifologema, road, lyric hero, spirituality.

Ключевые слова: мифологема, дорога, лирический герой, духовность

Література

1. Голомб Лідія. Из спостережень над українською поезією XIX – XX століть : збірник статей – Ужгород : Гражда, 2005. – С. 141 – 155.
2. Поліщук Я. Міфологічний горизонт українського модернізму. Монографія. Видання друге, доповнене і перероблене – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2002. – 392 с.
3. Холлис Дж. Мифологема: Воплощение невидимого мира. – М. : Класс, 2010. – С.16.
4. Чернявський М. Твори : У 2 т. – К. : Дніпро, 1966. – Т. 1. Оригінальні поезії. Переклади. – 514 с.

Корівчак Л.Д. Міфологема дороги в ліриці

М.Чернявського//Актуальні питання розвитку філологічних наук у XXI ст.: Міжнародна науково-практична конференція. – Одеса: Південноукраїнська організація «Центр філологічних досліджень», 2013. – С.85-88